

TA'MINOT ZANJIRLARIDA ZAXIRALARNI BOSHQARISH

Halimova Diyora Nazimboy qizi

Anotatsiya: Mazkur ishda ta'minot zanjirlarida zaxiralarni samarali boshqarish masalalari o'rganiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi korxonalarda zaxiralarni optimal darajada saqlash, logistika jarayonlarini samarali tashkil etish hamda ta'minot zanjirining uzluksiz faoliyatini ta'minlash usullarini tahlil qilishdan iborat. Ish jarayonida zaxiralarni boshqarishning zamonaviy usullari, jumladan talabni prognozlash, iqtisodiy buyurtma hajmi modeli (EOQ), "just-in-time" tizimi hamda raqamli logistika texnologiyalarining ahamiyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ortiqcha zaxiralar yoki zaxira yetishmovchiligining korxonalar xarajatlari va ishlab chiqarish jarayonlariga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ta'minot zanjiri samaradorligini oshirish, logistika xarajatlarini kamaytirish va korxonalarining raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Hozirgi globallashtirish sharoitida korxonalar faoliyatida ta'minot zanjirlarini samarali boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, zaxiralarni to'g'ri rejalashtirish va boshqarish ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash, xarajatlarni kamaytirish hamda mijozlar talabini o'z vaqtida qondirishda muhim omil hisoblanadi. Ta'minot zanjirida zaxiralar xomashyo, yarim tayyor mahsulot va tayyor mahsulot ko'rinishida namoyon bo'ladi. Zaxiralarni haddan tashqari ko'p saqlash korxonalar uchun ortiqcha xarajatlarni keltirib chiqaradi, aksincha zaxiralarning yetishmasligi ishlab chiqarish jarayonining to'xtab qolishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli korxonalar zaxiralarni optimal darajada boshqarish uchun zamonaviy logistika usullaridan foydalanishga intilmoqda. Mazkur ishda ta'minot zanjirlarida zaxiralarni boshqarishning nazariy asoslari, zamonaviy usullari va amaliy ahamiyati o'rganiladi hamda ularning korxonalar faoliyatiga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Ta'minot zanjiri menejmenti, zaxiralarni optimallashtirish, inventar nazorati tizimi, logistika boshqaruvi, iqtisodiy buyurtma hajmi modeli (EOQ), Just-in-Time (JIT) logistika tizimi, talabni prognozlash usullari, zaxira xarajatlarini

minimallashtirish, ombor logistikasini boshqarish, ta'minot jarayonlarini integratsiyalash, raqamli logistika texnologiyalari, zaxira aylanish ko'rsatkichi, logistika samaradorligi, ishlab chiqarish va ta'minot integratsiyasi.

Ta'minot zanjiri — bu xomashyo yetkazib beruvchidan boshlab mahsulotni ishlab chiqarish, saqlash, tashish va oxirgi iste'molchiga yetkazib berishgacha bo'lgan barcha jarayonlar majmuasidir. Ta'minot zanjiri korxonaning logistika tizimining muhim qismi bo'lib, unda moddiy oqimlar, axborot oqimlari va moliyaviy oqimlar bir-biri bilan uzviy bog'liq holda harakat qiladi. Ta'minot zanjiri korxonada faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u xomashyo yetkazib berishdan boshlab tayyor mahsulotni iste'molchiga yetkazishgacha bo'lgan jarayonlarni o'z ichiga oladi. Ushbu jarayonlarda zaxiralarni samarali boshqarish ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlash, logistika jarayonlarini muvofiqlashtirish va korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Zaxiralarni boshqarish deganda korxonada mavjud bo'lgan xomashyo, materiallar, yarim tayyor mahsulotlar va tayyor mahsulotlarni saqlash, nazorat qilish hamda ulardan oqilona foydalanishni tashkil etish jarayoni tushuniladi. Zaxiralar ishlab chiqarish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan uzilishlarning oldini olish, mijozlar talabini o'z vaqtida qondirish hamda ta'minot zanjiri barqarorligini ta'minlash uchun zarur hisoblanadi. Ta'minot zanjirida zaxiralar bir necha ko'rinishda bo'lishi mumkin. Xomashyo zaxiralari ishlab chiqarish uchun zarur materiallarni o'z ichiga oladi. Yarim tayyor mahsulot zaxiralari ishlab chiqarish jarayonida hali to'liq tayyor bo'lmagan mahsulotlardan iborat bo'ladi. Tayyor mahsulot zaxiralari esa bozorga chiqarish yoki iste'molchilarga yetkazib berish uchun mo'ljallangan mahsulotlardir. Bundan tashqari, kutilmagan holatlar yoki talabdagi o'zgarishlarga qarshi xavfsizlik zaxiralari ham mavjud bo'ladi. Zaxiralarni boshqarish jarayonida korxonalar turli usul va yondashuvlardan foydalanadi. Masalan, talabni prognozlash orqali kelajakdagi ehtiyojlar aniqlanadi va zaxira miqdori rejalashtiriladi. Iqtisodiy buyurtma hajmi modeli zaxiralarni buyurtma qilishning optimal hajmini aniqlashga yordam beradi. Just-in-Time tizimi esa materiallarni aynan kerakli vaqtda yetkazib berish orqali ombor zaxiralarini kamaytirishga xizmat qiladi. Zaxiralarni samarali boshqarish korxonada faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu

jarayon logistika xarajatlarini kamaytirish, ishlab chiqarish jarayonini barqaror tashkil etish va iste'molchilar talabini tezkor qondirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ortiqcha zaxiralar saqlash xarajatlarini oshirishi mumkin, zaxiralarning yetishmasligi esa ishlab chiqarish yoki yetkazib berish jarayonida uzilishlarga sabab bo'lishi mumkin. Hozirgi kunda ko'plab korxonalar zaxiralarni boshqarishda zamonaviy axborot va logistika tizimlaridan foydalanmoqda. Bunday tizimlar zaxira holatini real vaqt rejimida kuzatish, talabni aniq prognoz qilish hamda ta'minot jarayonlarini samarali boshqarish imkonini beradi. Natijada ta'minot zanjiri samaradorligi oshadi va korxonaning raqobatbardoshligi kuchayadi. Ta'minot zanjirlarida zaxiralarni samarali boshqarish korxonada faoliyatining muhim omillaridan biri hisoblanadi. To'g'ri tashkil etilgan zaxira tizimi ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlaydi, logistika jarayonlarini takomillashtiradi va korxonada resurslaridan samarali foydalanishga yordam beradi. Ta'minot zanjirlarida zaxiralarni boshqarish zamonaviy iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bozor sharoitida talabning tez o'zgarishi, raqobatning kuchayishi va logistika jarayonlarining murakkablashuvi korxonalardan zaxiralarni samarali boshqarishni talab qiladi. Shu sababli zaxira siyosatini to'g'ri tashkil etish nafaqat ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlaydi, balki korxonaning moliyaviy barqarorligiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ta'minot zanjirida zaxiralar ishlab chiqarish va savdo jarayonlari o'rtasidagi muvozanatni saqlab turuvchi muhim element hisoblanadi. Agar korxonada zaxira miqdori yetarli darajada bo'lsa, ishlab chiqarish jarayonlari to'xtab qolmaydi va iste'molchilar talabini o'z vaqtida qondirish imkoniyati yaratiladi. Biroq zaxiralarning ortiqcha miqdorda saqlanishi ham iqtisodiy jihatdan samarasiz bo'lishi mumkin, chunki bu ombor xarajatlari, saqlash xarajatlari va kapitalning aylanish tezligining pasayishiga olib keladi. Shu sababli zaxiralarni boshqarishda optimal muvozanatni topish muhim vazifa hisoblanadi. Zaxiralarni boshqarish jarayonida talabni prognozlash muhim ahamiyatga ega. Talabni to'g'ri bashorat qilish korxonaga ishlab chiqarish hajmini rejalashtirish va zaxira miqdorini mos ravishda shakllantirish imkonini beradi. Agar talab noto'g'ri baholansa, zaxira yetishmovchiligi yoki ortiqcha zaxiralar paydo bo'lishi mumkin. Bu esa logistika tizimi samaradorligiga salbiy ta'sir

ko'rsatadi. Ta'minot zanjirlarida zaxiralarni boshqarish samaradorligini oshirish uchun turli logistika usullari qo'llaniladi. Masalan, iqtisodiy buyurtma hajmi modeli zaxiralarni buyurtma qilishning optimal miqdorini aniqlashga yordam beradi. Just-in-Time tizimi esa materiallar va mahsulotlarni aynan kerakli vaqtda yetkazib berish orqali ortiqcha zaxiralarni kamaytirishga xizmat qiladi. Ushbu usullar logistika xarajatlarini kamaytirish va ta'minot jarayonlarini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar ta'minot zanjirlarida zaxiralarni boshqarish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot tizimlari, avtomatlashtirilgan ombor boshqaruvi va analitik dasturlar korxonalariga zaxira holatini real vaqt rejimida kuzatish imkonini bermoqda. Bu esa qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi va logistika jarayonlarining aniqligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chopra, S., Meindl, P. **“Supply Chain Management: Strategy, Planning and Operation.”** Pearson Education, New York, 2019.
2. Bowersox, D. J., Closs, D. J., Cooper, M. B. **“Supply Chain Logistics Management.”** McGraw-Hill Education, New York, 2018.